بزوتنەوەی رزگاری خوازی کورد

و

ململانێی هێزە هەرێمی و نێودەوڵەتیەکان

1975 – 1958

ئەیوب بارزانی

سوپاسی بێ پایانم بۆ مێژوو نووس و تێکۆشەر دکتۆر عیسمەت شەریف وانلی کە لوتفی فەرموو رێگای دا کە ئەرشیفەکانی بەکار بهێنم و گفتوگۆی لەگەڵدا بکەم وە بەڵگەنامەی گرنگی دامێ، سوپاسی بۆ دکنور رێبوار فەتاح کە سەرچاوکانی بە کەلك بوی ناردم و دکتۆر عبدولموسەوير بارزانی کە رێگای دام دەستنووسەکانی بخوێنمەوە کە هێشتا چاپ نەکراون و کاك (بادین) کە چەند کتێبێکی پەیوەست بەم بابەتە دامێ و پەرۆشی بەردەوامی تا تەواوم کرد ، هەروەها سوپاسی بروسك ئەسعەد دەکەم کە چەندین سەرچاوەی خستە بەردەستم هەروەها سوپاس و رێزم بۆ ئەو برادەرانەی دی لەوڵات و تاراوگەدا کە داوایان لێ کردم ناویان نەهێنم نەبادا تووشی چەوسانەوە بن

ئەیوب بارزانی

ئاداری 2011 جنیف-سویسرا

گوتنی راستیەکان لەسەردەمی خەڵەتاندنی جیهانیدا کارێکی شۆڕشگێڕانەیە
جۆرج ئۆرێیل

هەموو هەقیەتێك بەسێ قۆناغدا تێدەپەڕێت یەکەمیان رووبەڕووی گاڵتەجاڕی دەبێتەوە ، دووەمیان بەتوندی بەرهەڵستی دەکرێ ، سێ یەمیان پێشوازی لێ دەکرێت وەك ئەوەی ئاسایی بێ .
ئارسەر شۆبنهاوەر
1860-1788

هەرکەسێك بۆ گەیشتن بەئامانجەکانی توندوتیژیی بەکار هێنا دەبێ وەك مەبدەئێك پەنا وەبەر درۆ ببات
ئەلکسەندەر سۆلجنتسن

پێشەکی

شۆڕشی گەورەی گەلەکەمان کە نزیکەی چواردەساڵی خایاند لەچەند رۆژێکدا هەرەسی هێنا ..! دیاردەیەکی مێژوویی دەگمەنە و شایەنی ئەوەیە بەشیکردنەوەیەکی قووڵ لەبەردەمیا راوەستین و بەشوێن هۆکارەکانی ئیفلیج بوون و لەناوەوە رزیبوونی و شکەستنی بگەڕێین .. چۆن و بۆچی ؟

بەزینەکەی سالی 1975 لەئەنجامی هێندێ بۆچوون و هزری هەڵەبوو لە پڕوپاگەندەی لەخشتەبەری حیزبی زاکیرەی گەلی کوردی بلاّوی کردەوە ، بەشێوەیەکی زۆر بەربلاّویش سەبارەت بە دەستەی سەرکردایەتی پارتی دیموکراتی کوردستاندا ، وەك بلیمەت پاڵەوانی دەگمەن باسیان دەکرا لەمێژوودا کە شایستەی هەموو متمانەیەکی گەلن ، خودی مەکتەبی سیاسی بەرپرسی یەکەم بوو لەم ئاراستە ترسناکەدا ، چونکە بەشێوەیەکی واقیعیانە تەرازووی هێزە ناوچەیی و نێودەوڵەتەکانیان هەڵنەسەنگاندبوو هەروەها نەپێداویستیەکانی شەڕی چارەنووس و ستراتیجەکەیان بەشێوەیەکی دروست لەبەرچاو نەگرتبوو هەروەها بێ ئەوەی لەشایەستەیی سەرکردایەتی و یەکگرتوویان و بێ ئەوەی لێیان دڵنیابن، گەلی کوردیان خستە نێو شەڕی خەباتی رزگاری خوازی ، کاتی کە گەلەکەشمان بەورەوە بەرەو خەباتەوە چوو، سەرکردایەتی لەت بوو تووشی پەشۆکاوی و ململانێی ناوخۆ هات و مەلا مستەفا بووە تاکەکەسی بڕیاردەر بڕیارە چارەنووس سازەکان بەعەقلیەتێکی دوور لە روحیەتی سەردەم تا گەلەکەمانیان گەیاندە کارەسات و دەستبەرداری ئەو گەلە بوون کەبەدەنگیانەوە چووبوون ئەوەی هەیبوو بۆ دابینکردنی پێداویستیەکانی شۆڕش پێشکەشی کردن.

راست نیە هیچ سەرکردەیەك لەسەرووی رەخنەوە بێت ، لەبەر ئەوەی مرۆڤەو باشەو هەڵە دەکات ، پێویستە ئەگەر هەڵەی کرد هەڵەکەی بخرێتە روو و لەسەر خراپییەکەی سەرزەنشت بکرێ و بەو پێیەی کە سەرکردە داکۆکی لە مافەکانی گەل دەکات ئەبێ ئامادەی قوربانیدان بێ لەو پێناوەدا و نابێ لە رەخنەگرتن و سەرزەنشتکردن و لێپرسینەوە بەدەربێت ، کاتێ کە سوکایەتی بەبەهاکانی خەباتی رزگاریخوازی دەکات و لەپێناوی ئامانجی خۆیدا لەژێر دەمامکێ داکۆکی کردن لەمافەکانی نەتەوە تووشی لادان دەبێت .

Brian witaker ی توێژەری سیاسی بەریتانی دەڵێ : ((هەمیشە خۆرهەڵاتی ناوەراست کێشەکانی خۆی دەخاتە ئەستۆی کەسانی دی)) ئاشکرایە کە خاوەنی ئەم لۆژیکە بەتەواوەتی چاو لەوێنەکە دەپۆشن و تەنیا ئەوە دەبینن کە بەدڵیانە ، میللەتان بەمێژوویان پێوانە دەکرێن ، هەروەها بەچۆنیەتی رووبەڕوو بوونەوەی لەگەڵ شکستەکان و هەڵەکانی بەدرێژایی مێژوو . ئەمە ئەرکێکە پێویستە سەرکردایەتی سیاسی کامل لەلایەك و هاولاٌتیانی هۆشیارلەلایەکی ترەوە بەشداری تێدا بکەن و گیانی رەخنەگرانەی بنیاتنەریان هەبێ لەپێناو ئایندەیەکی باشتردا ، هەرکاتێکیش حوکمەتەکان و میللەتان بەئەنقەست خۆیان لەخوێندنەوەی ئەنجامە مێژوویەکان بەشێوەیەکی راست گێل بکەن بۆ ئەوەی خۆیان لەداننان بەهەڵەکانیان بدزنەوە ئەوا دەخرێنە پرۆسەی خۆ لەخشتەبردن ، چونکە لەخەسڵەتی نەتەوەی زیندودا نیە چاوپۆشی لە هەڵەکان بکات کە لەمێژوودا روویان داوە ، ئێمەش وەك کورد پێویستە بە هەموو هەقیقەتە چاك و خراپەکانەوە رووبەڕووی رابردوومان ببینەوە ، هەروەها بەئەمانەت و بەراستگۆییانە رووبەڕوی روداوەکانی مێژوو ببینەوە ، دیارە کە ئەوەش ئازایەتی و قوربانی دەویت بەتایبەتیش لە کۆمەڵگای ئێمەدا کە بەمەزنکردنی سەرکردەکانی و پیرۆزکردنیان تەڵقین دراوە کە لەگەڵ دەستکەوتەکاندا ناکۆکە ، ئەوەش دەچێتە چوارچێوەی نیفاق و مەرایی کردنەوە .

دان نان بەهەڵەکانی رابردوو هێندێکی کارەساتی نیشتیمانیەو ناونانی ئاسان نیە بەتایبەتیش بۆ ئەوانەی کە بەرپرسی راستەوخۆبوون لێیان ، ئەوان نەك هەر دانی پێدا نانێن بەڵکو هەوڵیش دەدەن دەمی خەڵکانی تریش بگرن بەشێوازی تۆقێنەریش نەوەك هەقیقەتەکان دەرکەون سووربوون لەسەر نکۆڵی کردن لە هەڵەکانی رابردوو خەلەلێك لە زاکیرەی مێژووی و هۆشیاری نەتەوە دەخولقێنێ .دواتریش بەردەوامی دان بە چەقبەستن لەسەر ئاستی مەعنەوی و ئینجا هەموو بوارەکانی ژیان دەگرێتەوە .

پێویستە نەوەی نوێ جورئەتی هەبێ و رووبەڕووی راستیەکان ببێتەوە و وێڕای بوونی مەترسیش ئەم ئەرکە لەئەستۆ بگرێت . بەبۆچونی من خەباتی سیاسی و بۆچوونی فەرهەنگی لەپێناوی گەشەپێدانی ژیانی دیموکراسی لە کوردستان لەم سالاٌنەی دواییەدا بالەسەرخۆش بێت بیروڕای جەماوەر دەگۆڕێت ، هیوام وایە ئەم کتێبە هاوپشتبێ بۆ زانینی رووداوەکانی مێژوو بەشێوەیەکی زیاتر واقیعیانە

بەتایبەتیش ئەوەی پەیوەندی بەبەرپرسیاریێتی سەرکردەکانی کوردەوە هەیە لەشەڕی ناوخۆو شکۆی ساڵی 1975 داو لەدوای شەڕی زەعامەتیشەوە تا ساڵی 1998 .

((هێزی میلەر)) ی نووسەری ئەمریکایی 1891 – 1980 دەڵێ : هەموو ئەو شتانەی چاوی لێ دەنووقێنین تا نەیانبینین و هەموو ئەو کارانەی لێیان رادەکەین نکوڵیان لێ دەکەین و لە بایەخیان کەم دەکەینەوە یانیش رقمان لێی دەبێتەوە و سەرەنجام تووشی بەزینمان دەکات و شتە بێ زەوەر و ناخۆش و خراپەکان دەبنە سەرچاوەی جوانی و بەختەوەری و هێز ،ئەگەر بەئەقڵێکی کراوە رووبەروویان ببینەوە ، ئەڵمانیا دانی بەو تاوانانە نا کە سەرکردەکانی نازی ئەنجامیان دابوو، بەمەش ئەقڵی نەتەوەی ئەڵمانیا لەژێر ئەو بارە قوورسە هاتە دەر کەچۆکی بەسەردادابوو ئێستاشی لەگەڵدابێ تورکیا خۆی لە کوشت و بڕەی ئەرمەنەکان و کوردەکان گێل دەکات و لەنێو زەلکاوی چەق بەستوودا ماوەتەوە کە پشتگوێی خستنی رووداوە مێژوویی گوشاردەرەکانە .

وەك ئەمانەتێك دەرهەق بەگەلی تورك پێویستە هەموو راستیەکان بەتەواوی بخرێتە بەر دەستیان بەڵام لەوەدا ئەقڵیەتی کەمالیسمی سەرکەوتوو نەبوو بۆیێ لەئێستادا جووڵانەوەیەکی فەرهەنگی کەڵەکەبوو لەناو رۆشنبیرانی تورکدا هەیە وای دەبینن کە عەقڵیەتی کەمالیسمی رێگرە لەبەردەم پێشکەوتنی کۆمەڵگا .

نیکیتا خرۆشۆف پەردەی لەرووی تاوانە نەگریسەکانی ستالین هەڵماڵی کە ئەنجامی دابوون ، گەلی رووس تۆزی رابردووی لەخۆ داتەکاند و دوای کۆتایی هاتنی سەردەمی کۆمۆنیستی ئەقڵی خۆی لە هەڵەکانی ئازاد کرد تا تواناکانی خۆی نوێ بکاتەوە بەرەو ئایندەیەکی ئومێدبەخش ، هەموو ئەوانە بۆ ئێمەی نەتەوەکانی خۆرهەلات پەند و عیبرەتن .

کتێبی یەکەمی ئەم زنجیرەیە لەساڵی 1980 لەژێر ناونیشانی ((بارزان و جووڵانەوەی هەستی نەتەوەی کورد 1926 – 1914 دەرچوو)) دواتریش لە ساڵی 2002 دا بەرەنگاربوونەوەی کورد لەگەڵ داگیرکردن 1914 – 1958 لەناونیشانکردنی ئەم کتێبەدا دوودڵ بووم لەنێوان رێگا بەرەو کارەسات 1958 – 1975 یان "سەرکردەکانی کارەسات" کە هەردوو ناونیشانەکە لەگەڵ ناوەڕۆکی کتێبەکە دەگونجێن ، بەڵام دواتر ناونیشانی (بزووتنەوەی رزگاری خوازی کورد و ململانێی هێزە هەرێمی و نێودەوڵەتیەکان 1958 – 1975 م هەڵبژارد.

ئامانج لەم کتێبەو لە دوانەکەی پێشتریش ئەوەنیە دوژمنداری و خستنەڕووی کێشەی شەخسی لەگەڵ کەس دروست بکات بەڵکو ئامانج گێڕانەوەی راستیەکانە بۆ میللەتەکەمان کە مافی خۆیەتی مێژووی سەرکردەکانی بزانێت کەچۆن لەساتە مێژووییە یەکلاکەرەوەکاندا هەڵس وکەوتیان کردووە ، ئەو ساتە وەختە مێژوویانە جێ پەنجەیان بەسەر هەموو بوارەکانی ژیانی کورد و نەتەوەکاندا جێهێشتووە و بەردەوام بەشێوەیەکی بەرفراوان شێوێندراوە و خستنەڕووی ئەو راستیانە زۆر درەنگ کەوت ئەم کتێبە باس لەسالآنی 1958 – 1975 دەکات ، ئەو سەردەمەی کە بزوتنەوەی کورد دەستی پێکرد بەهەڵبەزین و دابەزین و هەرەسهێنانیەوە ، من لەبەشی یەکەمدا باس لەگۆڕانکاریە ناوخۆکانی سەرهەڵدانی چەکداری دەکەم لەبەشی دووەمیشدا باس لە پەیوەندیە نێودەوڵەتیەکان دەکەم لە گۆنگەری شەڕی ساردا و هاوسەنگ نەبوونی پەیوەندیەکانی دەرەوە و پێداویستیەکانی بارودۆخی ناوخۆدا و لەکاتی ململانێتی نێوان مۆسکۆ و واشنتۆن لەسەر سەرچاوەکانی وزە لەخۆرهەلآتی ناوەراستدا .

هەروەها ململانێی پایتەختەکانی ناوچەکە بەغدا و تاران و تەلئەبیب و چۆنیەتی رەفتارکردنی سەرکردایەتی کورد لەنێوان ئەم ململانێیەدا و لەگەڵ ئیدارە پێکردنی یاریکەرە سەرەکیەکانی نێودەوڵەتی و هەرێمایەتیدا ، ریتشارد نیکسۆن و بریجنیف و سەدام حسێن و شای ئێران و هی دیکەش لەوانەی بەشداربوون لە خولقاندنی ئەم ململانێیە کە شوێنەوارەکانی لەسەر بزوتنەوەی رزگاری خوازی کوردیدا رەنگی دابۆوە بەسەرکردایەتی مەلا مستەفا ، هەموو ئەوانە بەشێوەیەکی سەرەکی لەسەر ئەرشیفی ئەمریکا بنیات نراون جگە لە هێندێ دیکۆمێنتی دیکەی شۆرەوی و ئێرانی و عیراقی و ئیسرائیلی و کوردی شەهادەتی خودی خۆم لەسەر رووداوەکانی ئەو سەردەمە .

سەدام حسێن سێ رێکەوتننامەی ناوخۆیی و هەرێمایەتی مۆر کردووە : یازدەی ئاداری 1970 لەگەڵ مەلا مستەفا ، پەیماننامەی عیراق و شۆڕەوی لە 5/ی نیسانی 1972 سەبارەت بە بەرگەیی هاوبەش و رێکەوتنی جەزائیر لەگەڵ شای ئێران لە 6/ی ئاداری 1975 دا. ئامانج لەو رێکەوتنانە پاراستنی رژێمی بەعس و بەهێزکردنی پێگەی بوو لەناوەوە و دەرەوەدا ، دوای ئەوەی رژێم هەستی بە دڵنیایی کرد سیاسەتی فراوانکردنێکی دوژمنکارانەی گرتەبەرو سەرکردایەتی کوردیش

بەرەو دەرەوە رۆیی و وورەی ناوخۆی رووخاندو بەرەو هاوپەیمانی دروستکردنێکی نەنووسراو رۆیشت کە بووە مایەیی مشت و مڕێکی سەیرو سەمەرە .

شای ئێران بوو فەرمانی لەسێدارەدانی قازی محمد و هاوڕێکانی دا لەساڵی 1947 و بەردەوام بوو لەسەر دژایەتی کردنی مافی نەتەوایەتی لەکوردستانی رۆژهەلأتدا تا لەسەر حوکم بوو ، ئەوکاتەی شا پشتیوانی خۆی بۆ سەرکردایەتی بزووتنەوەی کورد کێشایەوە هیچ ئەستوندەیەکی ناوخۆ نەبوو بزوتنەوەکە پاڵی بدات بۆ ئەوەی درێژەبە خەبات بدات ، بەلأم وێڕای نەبوونی ئەم پشتبەستە ناوخۆییە و سەختی بارودۆخی سیاسی لۆجستی ، گەلی کورد ئامادەبوو بەورەیەکی پتەو درێژە بەخەبات بدات .

رەگ و ریشەی توندوتیژی لە عیراق بەزۆری بۆ ئەو سیاسەتە ئیستیعماریە دەگەڕێتەوە کە پرۆسەی لکاندنی کوردستانی بەعیراقەوە جێ بەجێ کردو پێکهاتەی دەوڵەت و ناسنامەو سنووری دەستکردی بۆ داڕشت و چەند توێژێکی گرنگی دانیشتوانەکەی پەراوێز کردو لەماف و ئیمتیازاتی بێ بەش کردن کە دەوڵەت لەو سامانە زۆرو زەوەندەیدا دابینی دەکات و عیراق بووە ولأتێکی هەمیشە نائارام و بێ متمانە تەنانەت لەلایەن دەوڵەتە عەرەبیەکانیشەوە ، سەرکردە عیراقیەکان بەئایدۆلۆژیای نەتەوەیی توندڕەو چەقبەست بوون لەنێو ئەقڵیەتی سەربازیدا و نەیانتوانی چارەسەری ئاشتیانە بۆ کێشە ناوخۆیەکان بدۆزنەوە جگە لە گرتنەبەری توندوتیژی ، ئەنجامی توندو تیژیی نەتەوەیی دژی کورد ولأتی والێکرد تەشەنەیی سیاسی و کۆمەلأیەتی خەستی لێ بچۆڕێ و رێچکەی توندوتیژی پرەبستێنێ لەنێوان ناوەندی بەغداو گەلی کوردستاندا ئەوەش وای کرد شەڕ و کوشتار بۆ چەندین ساڵی سەدەی رابردوو بەردەوام بێت کە سوپای عیراقی رۆڵی داگیرکەری گێڕاو وەك رێکخراوەکانی داکۆکیکەر لەمافی مرۆڤ ناویان نابوو تاوانی کۆمەڵکوژی ئەنجام دا .

بەریتانیەکان لەزۆر بۆنەدا ویستیان چارەسەری کێشەکانی ناوخۆیان لەرێگەی توندوتیژی ئەنجام بدەن ، سەرکردە عەرەبە سوونیەکانیش کە لەلایەن بەریتانیەکانەوە دەستنیشان کرابوون هەمان سیاسەتیان پەیڕەو دەکرد ، ئەم دەستە بژێرەی عەرەب لەبواری سیاسیەوە کاملْ نەبوو بۆ حوکمڕانی کردنی گەلی عەرەب جا چ جای ئەوەی گەلی کوردی پێ بسپێردرێت.!

بەریتانیا رۆڵێکی گرنگی گێڕا لە فووکردن لە رۆحی نەتەوە پەرستی دوژمنکارانەدا لەو دەستەبژێرەو هاندانی دژی گەلی کورد و دژی بیروباوەڕی کۆمۆنیستی و دەسەڵاتەکەی لەخۆرهەڵاتی ناوەراستدا .

لەساڵی 1980 وە ناوی عیراق لەپێشی پێشەوە بوو لە رۆژنامەو کەناڵە تەلەفیزیۆنە جیهانیەکاندا هەروەها بووە بابەتێك بۆ ناوەندە ستراتیجیەکان لەزۆربەی وڵاتاندا بۆ ئەوەی شیکردنەوەی لەسەر بکرێ ، هەرە دیاردەکەش توندو تیژیی خۆڕا بوو ، جەنگی یەك لەدوای یەك لەناوخۆشدا بەردەوام لەشەڕدا دژی کورد ، ئەوە جگە لە سەرکوتکردنی وەحشیگەرانە و زەوتکردنی ئازادیەکانی گەلی عەرەب بەتایبەتیش لایەنگرانی حیزبی شیوعی عیراقی و شیعەکان ، هەروەها دەستەبژێری سوننە ئەوانەی دژی دەسەڵاتی شمولی بوون زۆر چەوسێندرانەوە ، تەنانەت نەتەوەکانی دیکەی وەك ئاشوری و کلدانی و تورکمان و سەر بەئایینی دیکەی وەك ئێزیدی لێی دەرباز نەبوون . لەسەر ئاستی دەرەوەشدا جەنگ لەگەڵ ئیران و داگیرکردنی کوێت و دواتریش کۆمەکی سەربازی بەسەرکردایەتی ئەمریکا بۆ ئازادکردنی کوێت دواتریش داگیرکردنی عیراق لەساڵی 2003 دا . چەند کەس لەزیندانەکان و لەژێر ئەشکەنجەداندا مردن ...؟ چەند کەسیش بەدەستی کرێگرتەکانی رژێم تیرۆرکران ؟ ژمارەی قوربانیەکانی کوردستان چەند بوون ؟ ژمارەی کوژراوو بریندارەکانی شەڕەکانی سەدام حسێن لەقادسیەو شەڕی کوێت چەند بوون ..؟ کە سەدام ناوی نابوو (ئوم ئەلمەعاریك) ئینجا ژمارەی قوربانیانی رزگارکردنی کوێت و داگیرکردنی عیراق لەساڵی 2003 چەند بوون ..؟ دوای ئەوەش گرتنەبەری توندوتیژی لەشارەکاندا هەزاران قوربانی لێ کەوتەوە ، بێگومان ناتوانرێت ژمارەیەك تەواو دەستنیشان بکرێت بەڵام دەشێ بەسەدان هەزار دەبوون .

هەموو ئەوشتانەی کە خۆیان لە توندوتیژیا دەبینیەوە و دەبوا نەکرێ کران ، هەموو ئەو شتانەش کەدەبوو ئەنجام بدرێن وەك دابینکردنی خۆشگوزەرانی وپێشکەوتنی زانستی و هاوسەنگی کۆمەڵایەتی و ژیانی هاوبەش لەسایەی یاسادا هیچ نەکرا . هیچ بیانوویەك نەبوو بۆ بەکارهێنانی توندوتیژی ئەگەر وابەستەیەك بەدیموکراسی و بنەماکانی مافی مرۆڤ هەبوایە ، بەڵام توندوتیژی بووە لەژیانی رۆژانەدا زاڵ بوو لەم وڵاتە کۆست کەوتوەدا بەسیاسیەکانیشەوە لەدرێژایی سەدەی رابردوو دا و هاووڵاتە ئاساییەکان لەسێبەری ترس و هەست بەنائارامی کردن ژیان .وڵاتێك ئەو هەموو سامانە سروشتیەی هەبێ ئەگەر دەست بژێرە سیاسی و حیزبیەکانی

هاودەنگ نەبن بۆ چارەسەرکردنی کێشەی گەلەکەیان بەئاشتیانەو دیموکراسیانە ئەوا دەبێتە نێچیری کودەتای سەربازیی خوێناوی تووشی پارچە پارچە بوونی ناوخۆ دەبێت و یەکگرتووی نیشتیمانی لەناو دەبات و دواتر هەموو ولاّت ئاوەلاّ دەبێت لەبەردەم دەست تێوەردانی دەرەکی تا چارەسەری کێشەکان لەڕێگەی دیالۆگ و بەگیانی دابینکردنی ئایندەی نەوەکانی داهاتوو و مافی گەلان لەدیاریکردنی مافی چارەنووسیان ئەوا دەرفەتی دەست تێوەردانی دەرەکی کە دژی بەرژەوەندیەکانی ولاّتە کەمتر دەبێتەوە .

عیراق نزیکەی یەك سەدە بە هەردوو قۆناخی پاشایەتی و کۆماری کەسانی ناکاملْ لەرووی سیاسیەوە حکومڕانیان کردوو دواتریش دیکتاتۆریەتی شموولی لەسەردەمی حوکمڕانی بەعسیدا ، ئەو دەستبژێرە سیاسیە نەیتوانی لەبواری پەیوەندی دەسەلاّت و کۆمەڵگادا بگاتە ئاستێکی شارستانی و دەزگاکانی دەوڵەتی : سوپاو پۆلیس و دەزگاکانی ئەمنیی دژی میللەت بەکارهێنرا و گەشەی بەکۆمەڵگای شارستانی نەکرد پاشەکشەی لە ((بەهاکانی شارستانیەت)) کرد و بەرەو ((بەهاکانی بەربەری)) چوو ، دەستبژێری بەعس 1968 – 2003 یەکەمین حکومەت بوو لەمێژووی مرۆڤایەتیدا کە چەکی کیمیاوی لەدژی دانیشتوانە مەدەنیەکانی خۆی بەکاربێنیْ ، ((گەلی کوردی برا ..!)) ناکریْ بەکارهێنانی توندوتیژیی سەردەمی پاشایەتی لەگەلْ توندوتیژییەکەی سەردەمی کۆماریدا بەراورد بکریْ ، بەتایبەتیش حوکمڕانی حیزبی بەعسی عەرەبی ئیشتراکی بەسەرۆکایەتی سەدام حسێن کە بیْ ئەندازە خوێناوی بوو . وێڕای زاڵبوونی سوننەی عەرەب لەسەردەمی پاشایەتیدا زۆر کەسایەتی کورد پلەوپایەی بەرزیان هەبوو لەدەوڵەت ، مەدەنی و سەربازی هەندێکیشیان رۆڵی بەرچاویان هەبوو لە سنووردارکردنی زوڵم و زۆری کە لەلایەن دەرەبەگە کوردەکانەوە دژی گوندنشینەکان پەیڕەو دەکرا ، سەعید قەزاز کە دوای کودەتاکەی 1958 لەسێدارە درا یەکێك بوو لەو کەسایەتیە دیارانەی کە رێزی تایبەتی لای جوتیارانی ناوچەی بادینان هەبوو .

دەستبژێریە سیاسیەکەی فەرمانڕەوای بەغدا دوای کودەتای 1958 نەیتوانی ببێتە دەستبژێرێکی شارستانی هاوسەنگ بۆئەوەی بزانیْ چۆن پەیڕەوی دیموکراسیەت دەکات بۆ ئەوەی کۆمەڵگا بەهەموو توێژو پێکهاتە ئاینی و زمانی و نەتەوەییەوە پێشبخات و گەشەی پیْ بکات و باوەڕی بەئاڵوگۆڕکردنی دەسەلاّت هەبیْ بەشێوەیەکی ئاشتیانە .

گەلی کوردیش تووشی هەمان نەخۆشی بوو بەدەست دەستبژێریدا حیزب دروستبوون کە لەلایەن کەسانێکەوە سەرکردایەتی دەکران کەچی خێرا بەناوی نەتەوەپەرستی و داکۆکی لێی هەڵگەڕانەوە و بوونە ستەمکار و کێشە و خەونەکانی کۆمەڵگای خۆیان بۆ بەرژەوەندی خۆیان و بنەماڵەکانیان بەکارهێنا ، گەلی خۆیان بەرەو وێرانی و وابەستەیی و ملکەچی برد ، بەخێرایی تەماشاکردنی دامەزراندنی حیزبەکان و گەشەکردنیان بکەین لەعێراق و کوردستاندا وەك حیزبی بەعسی عەرەبی ئیشتراکی و پارتی دیموکراتی کوردستان دەبینین چۆن لەسەر بنەمای بیروباوەڕی رزگاریخوازی نیشتیمانی و بەدیهێنانی یەکسانی کۆمەلآیەتی و خزمەتکردنی چینی هەژاری جوتیارو کریکاران دامەزراون و دواتر بوونەتە حیزبی سەر بەتاکەکەس و دیکتاتۆر و لەو بنەما ستراتیجیە دوورکەوتونەتەوە کە لەپێناویدا دامەزراون و زوڵم و زۆرو گەندەڵییان لەجیاتی عەدالەتی کۆمەلآیەتی بلأوکردۆتەوە .

لەحەفتاکانی سەدەی بیستەمدا شانۆی سیاسی کوردی – ئێرانی –عیراقی سێ کەسایەتی دەرکەوتن دەستیان لە دروستکردنی رووداوی کارەسات ئامێز هەبوو لەناوچەکەدا شا محمد رەزا پەهلەوی ، مەلامستەفا بارزانی و سەدام حسێن ، ئەم سێ سەرکردەیە بەشداربوون لەو کارەساتانەی بەسەر گەلەکانیاندا هات ، بزوتنەوەی کوردی بەسەرۆکایەتی مەلا مستەفا بە کارەساتێکی نیشتیمانی لەساڵی 1975 دا کۆتایی پێهات و هەموو داهات و بڕیارە ناوخۆیی و دەرەکیەکان بەدەست ئەوبوون و ئەوبوو ئاراستەکانی بزوتنەوەی کوردی گەیاندە حاڵەتی داڕمان و بەزین ، سەدام حسێنیش عێراقی لەشەڕێکی وێرانکەر گلاند تا بەهاتنە ناوەوەی ئەمریکا – بەریتانیا کۆتایی هات لە 2003 دا و خۆی لەکونێکدا حەشاردا کە سەربازەکانی ئەمریکا دەریانهێناو دواتر حوکمی لەسێدارەدانی بەسەردا درا ، هەروەها پێشتریش لەساڵی 1979 دا شای ئێران رووخا و ئیمپراتۆر وەدەرنرا و ولآتی بەزەلیلی لەسایەی شۆڕشی گەلانی ئێراندا لەسەر حوکمڕانیە دیکتاتۆریە گەندەڵەی جێهێشت .

مەیلەنکی بەهێزی (عاشقی زاتی خویان) (جنون العظمە) وای کرد گرنگی بە خودی خۆیان بدەن و (من) ی نقوم بوو لەخۆپەرستی و گەورەیی بەرامبەر بچوك کردنەوەی کەسانی دی، هەمیشە بەرژەوەندیی سەرکردەکان لەسەرووی بەرژەوەندی میللەت و ولآت بوو و هەستی ئێش و ئازاری میللەتانی خۆیان لەدەست دابوو و ئەو مەترسیانەیان فەرامۆش کردبوو کە لەئەنجامی تاکڕەوی بەڕێوەبردنی دەسەلآت

بەرەو روویان دەبۆوە و ئارەزوە خودیەکانیان رەنگی لە سیاسەتەکانیان دابۆوە و بەئەنقەست سەروەتی شەخسی و گشتییان تێکەڵ کردبوو هەرسێکیان خولیای میللەتەکانیان قۆزتەوە و دەسەڵاتی سیاسیان مۆنۆپۆڵ کرد هەریەکەیان بەشێوازێك و بەگوێرەی ئەو توانایەی کە لەبەردەستیان بوو ، سەروەتی گشتییان بۆ کڕینی دەست و پێوەندو گەندەڵکردنی کۆمەڵگاکانیان بەکارهێنا بەمەبەستی درێژکردنەوەی حوکمڕانیەکانیان و هەرسێکیان کاریان بۆ ئەوە دەکرد کە سەروەت و سامان و دەسەڵاتەکانیان بۆ کوڕەکانیان ببێتە میرات بیٚ ئەوەی گویٚ بدەنە چارەنووسی گەلان بارودۆخی گەلی کورد زۆر جیاوازبوو لە بارودۆخی گەلانی دەوروبەر ئەوگەلانەی تر حکومەت و دەوڵەتیان هەبوو لەکاتێکدا گەلی کورد ئیرادەی بەدەست خۆی نەبوو و لەمافی چارەنووس بێبەش بوو ، جگە لەوە ناسنامەکەشی هەڕەشەی لەسەربوو سوپای عیراق بەردەوام هێرشی سەربازیی دەکردەسەرو رەزو باخ و گوندەکانی دەسووتاند، گەلی کورد لەپێناوی مافە سادەکانی خەباتی دەکرد هەربۆئەوەی پارێزگاری لە ناسنامەی رۆشنبیری خۆی بکات، حکومەتەکانی بەغدا ئەوەشیان پیٚ رەوا نەدەبینی لەبەرئەوە کارێکی یەکجار ترسناك بوو سەرکردایەتی کوردیش بەهەمان شێوازی دیکتاتۆرەکانی خۆرهەڵاتی ناوەراست رەفتار لەگەڵ میللەتەکەی خۆی بکات ، گەلی کورد زۆری چەشت بەدەست رەفتاری سەرکردایەتیەکی ناشایستە لە هەڵسوڕاندنی رۆڵی شۆڕشگێڕانەی لەپڕۆسەی ململانەی چەکدارانەی کە نزیکەی 14 ساڵی خایاند .

دواتریش میراتگرەکان هاتن ، سەرکردەی نەفس بچووك و بیٚ ئەندازە تەماعکار و خوو پەرست هەر بەدوای دابین کردنی سەروەت وسامان گەلبوون و بووخویان، بەخێراییەکی زۆر شۆڕشگێڕەکان بوون بە بزنسمان وقونتراتچی حیلەباز و لەجیاتی ئەوەی ببنە پاسەوانی سەروەتی گشتی دەیانبینین چۆن دەستیان بەسەر سەروەتی گەلەکانیان داگرتووە و کۆمپانیاکان و گرێبەستەکانیان بەسەر خزم و کەس و پیاوەکانی دەوروبەریان دابەش کردووە و ساختمان و حیسابە بانکیەکان و پڕۆژە بازرگانیە زەبەلاحەکانیان لەناوەوە و دەرەوەی وڵات دابەش کردووە. ناوی (بارزان) حورمەت وریٚزێك تایبەت هە بو لە لای ژمارەیەکی زوور لە دانیشتوانی کوردستان، ئەم ناوە لە سایەی دەسەلاتی ئەمروی کوردستان، نەك هەر حورمەتی نەما، بەلکو بوو جیگای نەفرەت وقیز هەتا لە ناو دوستە کونەکانی بارزان.

هەرسێکیان حەمە رەزا شا و سەدام حسێن و مەلا مستەفا لەسەردەمی جیاوازدا یان شەڕیان بوو یان گفتوگۆ یانیش هاوپەیمانی یەك بوون و رێکەوتنیان مۆر دەکرد بۆ کات بەسەربردن و بەس ، ئەم کتێبە هەموو ئەو بابەتانە دەگرێتە خۆ کە رووداوی مێژووی لێ کەوتۆتەوە لەئەنجامی پەیوەندیە هەرێمایەتی و دەوڵەتەکاندا کە لەژێر گوشاری شەڕی ساردی نێوان هەردوو زلهێزە خاوەن ئەتۆمیەکە هاتنە کایەوە کە شۆرەوی و ئەمریکا بوون .

ئاماژەکانیشم بۆ هێندێ ناونیشانەی نەبوونی ئیرادەی بەکۆمەڵە کە ئەنجومەنێکی نیشتیمانی هەڵبژێردراوە ، دەزگایەکی جێبەجێ کەر (حکومەتێکی دیموکراسی) پرۆژەیەکی سیاسی دیاریکراو جێبەجێ بکات و بەکۆمەڵ ئەنجامی کارەکانیان لەئەستۆ بگرن لەبەردەم پەرلەمانێکی چاودێر بەسەر چۆنیەتی هەڵسوڕاندنی کارەکانیاندا و لەسایەی دادوەریەکی عادیلانەو سەربەخۆ ، ئێمە لەبەردەم حاکمێکی تاك و دەسەڵات رەهادابن کە هەموو رێچکەکانی ململانێ و یان کۆتایی بێهانی دەکات ، گەلان قسەیان نیە و جگە لەبەر فەرمانبوون و قوربانیدانی بێ بەرامبەر ، زۆر جاریش میللەت تامی ملکەچی کردووە ، سەرکردایەتی کورد لەساڵی 1975 دا دەستبەرداری میللەتەکەی بوو و بەخشکەیی بڕیاری هەڵاتنی داو چووە ئێران و گەلی کوردی دابەدەست کیندارترین دیکتاتۆری عیراق ، ئەوانەی مابوونەوەش ناچاری خۆبەدەستەوەدان کران بۆ رژێمی تەهران، پاش کە شا لەگەڵ سەدام حسێن رێککەوتن لەئاداری 1975 لە لووتکەی جەزائیر.